

სალომე დუნდუა*
თამარ ქარაია**

„არა ხუდონჰესს!“- სოციალური მოძრაობა საქართველოში¹

სოციალური მოძრაობები დასავლეთის სამეცნიერო წრეებში კარგად ნაკვლევი საკითხია. მეტიც, თუკი 1960-ან წლებში საუბრობდნენ სოციალური მოძრაობებისადმი ყურადღების სიმცირეზე 1980-იან წლებში სოციალურ მოძრაობებსა და სოციალური ცვლილებების საკითხებზე თეორიული და ემპირიული მასალების მომზადებამ ერთგვარი „აფეთქების“ სახე მიიღო. გასული საუკუნის 60-იან წლებამდე სოციალური მოძრაობები ძირითადად ფოკუსირებული იყო მუშათა, ეროვნულ თუ სხვადასხვა საკითხზე. მხოლოდ მოგვიანებით გარკვეულწილად პოსტინდუსტრიალიზმის კონცეფციის ჩამოყალიბების კვალდაკვალ აღმოცენდა ე.წ. ახალი სოციალური მოძრაობები, რომლებშიც ტრადიციული თემატიკა უმეტეს შემთხვევაში ეკოლოგიურმა, ფემინისტურმა, ცხოველთა უფლებების დაცვისა და ა.შ. თემატიკამ ჩაანაცვლა.

მიუხედავად დასავლეთ ევროპის სამეცნიერო წრეებში სოციალური მოძრაობისა და სოციალური ცვლილებების კვლევის დიდი გამოცდილებისა, საქართველოში ამ საკითხის კვლევა სიახლეს წარმოადგენს. საქართველოში სოციალური მოძრაობების ჩამოყა-

---

* თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი

** თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასისტენტ პროფესორი

¹ "სტატიის ინგლისურენოვანი ვერსია დაბეჭდილია ჟურნალ 'Studia Politica'-ში". Dundua, S. Karaia, T. (2019). The "No to Khudoni Hydro Power Plant!" Social Movement in Georgia. *Studia Politica*. Vol. XIX. No.2. pp. 215-235".

ლიბებისა და განვითარების პროცესსა და პერსპექტივებზე საუბრისას აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ რომ დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე, ჯერ კიდევ XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლო პერიოდში განვითარებული ფართო საზოგადოებრივი აქტივობა გარკვეულწილად სოციალური მოძრაობის ელფერს ატარებდა. მით უმეტეს მეცნიერთა ნაწილის აზრით სოციალური მოძრაობისთვის ბიძგის მიმცემი სწორედ კრიზისული სიტუაციებია. პერესტროიკის პერიოდში დაწყებული, საწყისი ეტაპისთვის მხოლოდ მცირერიცხვანი, მაგრამ სულ უფრო და უფრო მზარდი სახალხო მოძრაობა რამდენიმე თემატიკას მოიცავდა. მათ შორის ერთ-ერთი პირველი ხუდონჰესის მშენებლობის წინააღმდეგ მიმართული საზოგადოებრივი აქტივობა იყო რომელიც არ მოიცავდა მხოლოდ ეკოლოგიურ თემატიკას და მასში ჩართული იყო სოციალური და პოლიტიკური ასპექტებიც. ეს უკანასკნელი ფაქტორი იმდენად მნიშვნელოვანი იყო რომ ხუდონჰესით დაწყებულმა არაძალადობრივმა სამოქალაქო აქტივიზმმა დიდი როლი ითამაშა ეროვნული მოძრაობის დღის წესრიგის ჩამოყალიბებაში. საბოლოო ჯამში, მძლავრი და მასობრივი ეროვნული მოძრაობა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის ერთ-ერთ განმაპირობებელ ფაქტორად იქცა.

1990-იან წლებში განვითარებული მოვლენების (ურთულესი საგარეო და საშინაო ვითარება, სამოქალაქო დაპირისპირება, ომი აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში, სოციალურ - ეკონომიკური პრობლემები და ა.შ.) გამო სამოქალაქო აქტივიზმი ძირითადად მწვავე პოლიტიკური თემატიკით შემოიფარგლებოდა. აქედან გამომდინარე სამოქალაქო საზოგადოების წევრების ინტერესთა სფეროში ადამიანის უფლებების და გარემოსდაცვითი თემატიკა მეტწილად ყურადღების მიღმა რჩებოდა. ყოველივე ამან თავის მხრივ სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების გარკვეულ სტაგნაციასაც შეუწყო ხელი.

2003 წლის ვარდების რევოლუციის შემდეგ ქვეყანაში სამოქალაქო საზოგადოების გააქტიურება აშკარად შეიმჩნეოდა თუმცა უკანასკნელ პერიოდამდე, სარჩევნო უფლებების, სიტყვის, აზრის თუ აღმსარებლობის თავისუფლების, სასამართლო ხელისუფლების

დამოუკიდებლობის, პატიმრების უფლებების, სამართლებრივი და კონსტიტუციური თემატიკით იყო ძირითადად შემოფარგლული.

გარდამტეხი მიჯნა თუ როდის მოხდა ქვეყანაში სამოქალაქო აქტივიზმის სფეროს გაფართოება, რთული საპოვნია. თუმცა ფაქტია რომ ამ ეტაპზე, სამოქალაქო აქტივიზმის თემატიკა უფრო ვრცელია და მოიცავს როგორც სოციალურ, ასევე ეკოლოგიურ და კულტურული მემკვიდრეობის საკითხებსაც.

თეორიული ჩარჩო

სოციალური მოძრაობების შესწავლის პროცესმა განვითარების საინტერესო გზა განვლო. თავდაპირველად პროტესტი და კოლექტიური ქცევა განიხილებოდა როგორც დევიანტური ქცევა. ინდუსტრიალიზაციისა და მეცნიერების ევოლუციით გამოწვეულ რელიგიურ და პოლიტიკურ ფასეულობათა ცვლილებების ფონზე დევიანტურ ქცევას შეეძლო კაცობრიობის შეცვლა (Della Porta & Diani, 2006). ე.წ. კოლექტიური მოქმედების კლასიკურ თეორიათა შორის გამოირჩევა სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური მოდელი რომლის თანახმადაც მოძრაობებს აქტორები კი არ ქმნიან არამედ მას განაპირობებს სოციალური და პოლიტიკური ვითარება (Skocpol, 1979). თუმცა მოგვიანებით “სტრუქტურული” თეორია უფრო მეტად განავითარა დუნმა, რომლის თანახმადაც ვითარებასთან ერთად გასათვალისწინებელია აქტორების როლი, რამდენადაც აქტორებს შეუძლიათ სიტუაციის გამწვავება ისევე როგორც სიტუაციას შეუძლია მოძრაობის წახალისება. ჩვენი საკვლევი თემა შესასძლებელია აიხსნას აღნიშნული თეორიის გამოყენებით რამდენადაც მოცემული საკითხის აქტუალიზაციაში გადაწყვეტი როლი ენიჭება იმ ფაქტს რომ საკითხის აქტუალიზაცია დროში დაემთხვა პერესტროიკისა და საჯაროობის პროცესს, რამაც საბოლოო ჯამში უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული ცვლილებები მოიტანა შედეგად. მოცემულმა პროცესებმა ხელი შეუწყო სამოქალაქო აქტივიზმის გაზრდას.

როგორც დონატელა დელა პორტა გამოყოფს (2006), აღნიშნული საკითხის გაანალიზებისას შესაძლებელია რამდენიმე დონის

გამოყოფა რომელთა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია ჯგუფური დონე. სოციალური მოძრაობა, ინდივიდუალური აქტივიზმისგან განსხვავებით, დროში უფრო ხანგრძლივად ორგანიზებულია და მეტი რესურსის მოძიების საშუალებას იძლევა. გარდა ვითარებისა და აქტორებისა ასევე მნიშვნელოვანია ფასეულობათა სისტემა, რომელიც სოციალურ მოძრაობას ქმნის. სოციალური მოძრაობა არ არის მხოლოდ საპროტესტო მოძრაობის ტალღა. ეს არის პროცესი სადაც კოლექტიური იდენტობები ვითარდებიან, ერთმანეთს ერწყმიან ან ახალ იდენტობას ქმნიან.

კოლექტივის შექმნას მივყავართ კოლექტიური იდენტობის ჩამოყალიბებამდე რომელიც თავის მხრივ აფორმირებს "ჩვენ" და "სხვა" გაგებას და კოლექტივის ინკლუზიურობის ან ექსკლუზიურობის განმაპირობებელია (Della Porta & Diani, 2006). სოციალური მოძრაობის წევრობის კრიტერიუმები არ არის მკაფიო და წევრების მიერ ურთიერთაღიარების პრინციპს ეყრდნობა (Melucci, 1996, p. 49). ხოლო აქტივობის ზღვარის გავლება ანუ ვინ არის და ვინ არ არის მოძრაობის წევრი - მთავარ როლს თამაშობს კოლექტიური ქმედების შეკვრისას.

დაინტერესებული ჯგუფების კოლექტიურ ქცევას დიდი მნიშვნელობა აქვს რადგანაც მათ სოციალური მოძრაობის განვითარებისთვის საჭირო რესურსების მოძიება და დიდი ხნით შეკავება/შენარჩუნება შეუძლიათ რაც არაორგანიზებულ საზოგადოებრივ აქტივობას გაუჭირდება. ამასთანავე დაინტერესებული ჯგუფები ხელს უწყობენ ე.წ. „სოლიდარობის სტიმულების“ შექმნას (Friedman & McAdam, 1992). სოციალურ მოძრაობაში გრძნობების და ემოციის დიდ მნიშვნელობაზე მოუთითებს მორალური შოკის წარმოშობის შესაძლებლობა, როდესაც ღრმად დანერგილი წესები და ნორმების რღვევა მობილიზაციის პირველი ეტაპია და მოპროტესტე ორგანიზაციების ფუნქცია ხშირად ინდივიდთა შიშის ბრაზში ტრანსფორმაციის მოხდენაა (Jasper, 1997, pp. 107–14).

აღნიშნული კვლევის ფარგლებში ვეყრდნობით სტრუქტურულ-ფუნქციონალურ თეორიას და ხუდონჰესის მშენებლობის

ირგვლივ განვითარებულ მოვლენებს ჯგუფურ დონეზე შევისწავლით.

საკვლევ თემად ხუდონჰესის შემთხვევის შერჩევა შემდეგმა ფაქტორებმა განაპირობა:

- ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის პროექტი თავისი მასშტაბებით, საქართველოსთვის გიგანტური ჰესების კატეგორიაში გადის

- სვანეთის რეგიონი სადაც ხუდონის მშენებლობაა დაგეგმილი, ესაზღვრება საქართველოს მოქმედ ყველაზე დიდ ენგურის ჰიდროელექტროსადგურს. ამასთანავე სვანეთსა და მის მიმდებარე რეგიონში (კონკრეტულად რაჭა-ლეჩხუმი, ნესკრას ჰიდროელექტროსადგური) იგეგმება სხვა ახალი ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა. ამასთანავე რეგიონისთვის სადაც ხუდონჰესის აშენება იგეგმება, დამახასიათებელია სპეციფიური ბუნებრივ კლიმატური (ესაზღვრება კავკასიონის ქედს, რომელიც რეგიონის კლიმატური პირობების ერთ-ერთი მთავარი განმსაზღვრელია) და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა

- გარემოსდაცვითი პრობლემების გარდა მოცემულ შემთხვევაში წინ წამოიწევს როგორც რეგიონში არსებული ძეგლის ისტორიული მნიშვნელობის (ხაიში დასატბორი ტაძრები კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილია) საკითხი, ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალური პრობლემები

- განსაკუთრებით აქტიურია არასამთავრობო ორგანიზაციების და საზოგადოების ჩართულობა

- საზოგადოების ინფორმირებულობა აღნიშნული პრობლემისადმი მაღალია მთელი ქვეყნის მასშტაბით და ეს მაჩვენებელი CRRC - ის 2014 წლის კვლევის მიხედვით 71დან 75 % მდე მერყეობს (Caucasus Barometer, 2010).

- მნიშვნელოვანია სამეცნიერო წრეების წარმომადგენელთა ფართო ჩართულობა და დაპირისპირებულ შეხედულებათა არსებობა

• ეს არის საქართველოში განგრძობითად აქტუალური ინ-კლუზიური მოძრაობა, რომელშიც წლების მანძილზე ჩართულია საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წრეების სხვადასხვა აქტორი.

კვლევის მიზანია განისაზღვროს შემდეგი:

1. რამ განაპირობა უკანასკნელ პერიოდში ხუდონჰესის თემა-ტიკის ირგვლივ საზოგადოების ესოდენ გააქტიურება და მოცემუ-ლი აქტივობის სოციალურ მოძრაობად ჩამოყალიბება

2. როგორია აქტორების (ხელისუფლება, სამოქალაქო ორგანი-ზაციები და ადგილობრივი მოსახლეობა) ჩართულობის ხარისხი, ვინ განსაზღვრავს პროცესის მიმართულებას, რამდენად არსებობს მათ შორის კომუნიკაცია და რა ფაქტორები განაპირობებს ამ საკით-ხის სიცოცხლისუნარიანობას

3. ხუდონის მშენებლობის საწინააღმდეგოდ მიმართულმა მოძრაობამ განვითარების რა ეტაპები და საფეხურები განვლო და სოციალური მოძრაობებში რამდენად ხდება ამ მოძრაობის - რო-გორც იდეათა სისტემის ფორმირება

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის პროცესში მოხდა როგორც პირველადი, ასევე მეორა-დი მონაცემების მოძიება და ანალიზი. ორივე შემთხვევაში გამოვი-ყენეთ თვისებრივი მეთოდოლოგია და მისი რამდენიმე ტექნიკა, კერძოდ:

- ჩატარდა ქართული პერიოდიკის (ბეჭდური და ელექტრო-ნული ჟურნალ -გაზეთების) შინაარსობრივი ანალიზი 1979 წლი-დან (ხუდონჰესის იდეის რეალიზაციის დაწყებიდან) მოყოლებუ-ლი დღემდე

- გაანალიზდა სამთავრობო დადგენილების, გადაწყვეტი-ლებების და ზოგადად მოცემულ თემასთან დაკავშირებით არსე-ბული ოფიციალური დოკუმენტები

- ჩატარდა ჩადრმავებული ინტერვიუები. რესპონდენტები შეირჩნენ არაშემთხვევითი შერჩევის საფუძველზე. რესპონდენ-ტთა შერჩევისას გათვალისწინებული იქნა ხუდონჰესის თემით

დაინტერესებული ჯგუფების წარმომადგენელთა განსხვავებული პოზიციები და ხედვები. სიღრმისეული ინტერვიუ ჩატარდა

- 15 რესპოდენტს საკვლევ რეგიონში - სვანეთში, კონკრეტულად სოფ. ხაიშში. გამოიკითხნენ განსხვავებულ პოზიციებზე მდგომი რესპოდენტები

- მოცემული რეგიონების სახელისუფლებო შტოს წარმომადგენლები (2-2 ადამიანი)

- ცენტრალური ხელისუფლების წარმომადგენლები

- გარემოსდაცვით თემატიკაზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენლები

ჩადრმავებული ინტერვიუს შედეგად მიღებული მონაცემების დამუშავებისას ძირითადი აქცენტი გაკეთდა ინტერპრეტაციულ დონეზე, რომელიც დესკრიფციულისგან განსხვავებით აქცენტს მნიშვნელობაზე აკეთებს.

ხუდონჰესი: მშენებლობის მოკლე ისტორიული მიმოხილვა

ხუდონჰესის მშენებლობის იდეა ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში გაჩნდა. 1960-იანი წლების ბოლოს, თბილისის საპროექტო საბიურო და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის, “ჰიდროპროექტის” ნაშრომში, “მდინარე ენგურის ენერგეტიკული გამოყენების სქემა”, პირველად გაიჟღერა ხუდონის მშენებლობის იდეამ, რომელიც ოდნავ მოგვიანებით 1972 წელს დაამტკიცა სსრკ საგეგმო კომიტეტმა და ენგურჰესის მშენებლობის შემდგომ ე.წ. პირველი რიგის ობიექტად იქნა დასახული. გარკვეული მოსამზადებელი სამუშაოების ჩატარების შემდეგ (რაც სხვადასხვა აქტივობის გარდა, მშენებლობის მიზანშეწონილობისა და ტექნიკური პარამეტრების დაზუსტებასაც გულისხმობდა 1978-1984წწ.), 1985 წლიდან დაიწყო ხუდონჰესის მშენებლობა, რომელიც ინტენსიურად მიმდინარეობდა 1989 წლამდე (გეგმის მიხედვით, ხუდონჰესის პირველი რიგის აგრეგატის ამოქმედება 1991 წელს უნდა მომხდარიყო). ხუდონის მშენებლობაზე სსრკ მთავრობის მიერ გამოყოფილი 464 მლნ მანეთიდან 1988 წლისთვის უკვე დახარჯული იყო 160 მლნ. მანეთი.

ხუდონჰესის მშენებლობამ საზოგადოების დიდ ნაწილში უარყოფითი გამოხმაურება გამოიწვია რაც განპირობებული იყო გარემოზე ზეგავლენის მოსალოდნელი ნეგატიური შედეგებით. ამას თან ერთვოდა ის, რომ თავდაპირველად პროექტი მხოლოდ მშენებლობის ტექნიკურ დეტალებს ითვალისწინებდა და არ მოიცავდა არანაირ ეკოლოგიურ გათვლას). ხუდონჰესის მშენებლობის მოწინააღმდეგეთა შორის იყვნენ ეკოლოგისტები, ეკონომისტები, ინტელიგენციის წარმომდგენლები, ადგილობრივი მოსახლეობა (თუმცა განხილვაში ჩართული საზოგადოების ნაწილი, კერძოდ ეკონომისტები, მშენებლობის დადებით ასპექტებზე უფრო ამახვილებდნენ ყურადღებას). მშენებლობის წინააღმდეგ დაწყებული აქციები, 1980-იანი წლების საქართველოში დაწყებული ეროვნული მოძრაობის ერთ-ერთ მასაზრდოებელ წყაროდ იქცა.

ხუდონჰესის საწინააღმდეგოდ მიმართულმა ფართო საზოგადოებრივმა კამპანიამ შედეგი გამოიღო და 1989 წლის ივნისში საქართველოს მინისტრთა საბჭომ მიიღო დადგენილება ხუდონის მშენებლობის შეჩერებაზე (მშენებლობა ისე შეჩერდა, რომ მას არ ჩატარებია საკონსერვაციო სამუშაოები). 1990 წელს მინისტრთა საბჭოს დავალებით შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომელმაც გარკვეული შესწორებები შეიტანა ხუდონის მშენებლობის პროექტში, თუმცა საბოლოო ჯამში ქვეყანაში განვითარებულმა პოლიტიკურმა მოვლენებმა, კონკრეტულად კი, საბჭოთა კავშირის დაშლამ, ხელი შეუშალა ხუდონის იდეის რეალიზაციას.

მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში, კერძოდ კი ე. შევარდნაძის მმართველობის ხანაში, მოცემულ თემაზე საუბარი არაერთხელ იქნა წამოწყებული, არასტაბილური მდგომარეობის თუ ფინანსური რესურსების არქონის გამო იდეის რეალიზება ვერ ხერხდებოდა.

ვარდების რევოლუციის შემდეგ, კორუფციასთან ბრძოლისა და სხვა რეფორმების გატარების შედეგად სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების მეტ-ნაკლებად გაძლიერების ფონზე სააკაშვილის ხელისუფლება აქტიურ მოლაპარაკებებს იწყებს ხუდონჰესის თაობაზე მსოფლიო ბანკთან. ამ მიზნით, ამ უკანასკნელმა 2006 წ. საქარ-

თველოს მთავრობას 5 მლნ. აშშ დოლარი გამოუყო. საქართველოს მთავრობამ 2007 წ. ხელშეკრულება გააფორმა ხუდონჰესის მშენებლობის ტექნიკურ-ეკონომიკური შესწავლის შესახებ ინდურ კომპანია Continental Energy International -თან, რომელმაც შემდგომში სახელი შეიცვალა და გახდა “Trans Electrica LTD”. მომზადდა ხუდონჰესის პირველი ფაზის სოციალურ გარემოზე ზემოქმედების ანგარიში. მოცემული დოკუმენტი 2008 წლის ივლისში განხილულ იქნა საჯარო შეხვედრებზე დაბა ჯვარში, ხაიშში, ზუგდიდში, თბილისში. თუმცა მოსახლეობა არ იყო ინფორმირებული შეხვედრის მიზნებსა და დროზე. აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომმა და შედეგად წარმოქმნილმა ეკონომიკურმა კრიზისმა დროებით გადასწია ხუდონის მშენებლობის საკითხი.

ხუდონჰესის მშენებლობის საკითხი 2011 წლიდან კვლავ დადგა დღის წესრიგში როდესაც 21 აპრილს საქართველოს მთავრობამ Trans Electrica LTD-სთან მილიარდ დოლარიან კონტრაქტს მოაწერა ხელი. თუმცა საზოგადოება მხოლოდ მას შემდეგ გააქტიურდა რაც მშენებლობის დასაწყებად უკვე კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო. გეგმის მიხედვით მშენებლობა 2012 წლის აპრილიდან უნდა დაწყებულიყო. საქართველოში არსებულმა გარემოსდაცვითმა ორგანიზაციებმა (მათ შორის საქართველოს მწვანეთა მოძრაობა/დედამიწის მეგობრები, მწვანეთა პარტია) და გარემოსდაცვის საკითხებზე მომუშავე სხვადასხვა ექსპერტმა ხუდონის მშენებლობასთან დაკავშირებით საკუთარი, საკმაოდ კრიტიკული შეხედულება გამოთქვეს. მეორე მხრივ სოფ. ხაიშში მცხოვრებმა ადგილობრივმა მოსახლეობამ და საზოგადოების საკმაოდ ნაწილმა ცალსახად მწვავე და რადიკალური პოზიცია დაიკავა რისი ერთ-ერთი გამოხატულებაცაა საპროტესტო კამპანია - „არა ხუდონჰესს“.

გარემოსდაცვა და ხუდონის თემატიკა პოლიტიკის დღის წესრიგში

გარემოსდაცვითი თემატიკა პოლიტიკის დღის წესრიგში ქართული რეალობისთვის საკმაოდ ახალია. ამას მოწმობს 1990-იანი

წლებიდან ჩატარებული არაერთი საპარლამენტო, საპრეზიდენტო და თვითმმართველობის არჩევნების ანალიზი და ამ არჩევნებში პოლიტიკური ძალების მიერ გარემოსდაცვით პრობლემებზე ყურადღების გამახვილების ხარისხი და ინტენსივობა. ფაქტობრივად გარემოსდაცვითი თემა ქართულ პოლიტიკურ რეალობაში 2012 წლამდე მხოლოდ ერთეულ შემთხვევებში და როგორც წესი ძირითადად, ნაკლებად პოპულარული პოლიტიკური ძალების მიერაა ნახსენები. მაგალითად 2008 წლის წინასაარჩევნო პროგრამებში გარემოსდაცვითი და ეკოლოგიური თემატიკა მხოლოდ ორი პარტიის (რომლებმაც მინიმალური ზღვარიც ვერ გადალახეს და პარლამენტს მიღმა დარჩნენ) - “ილიას გზა” და ბლოკ “ტრადიციონალისტები, ჩვენი საქართველო და ქალთა პარტია” დღის წესრიგში მოხვდა.

მიუხედავად გარემოსდაცვითი თემატიკისადმი პოლიტიკური ძალების მიერ ნაკლები ყურადღების დათმობისა, თავად ხუდონის მშენებლობის იდეამ მისი გაჩენის დღიდან არაერთი ხელისუფლების პირობები გამოიარა. მოყოლებული 1979 წლიდან, ჰესის აშენება - არაშენების იდეა კომუნისტური რეჟიმის, გამსახურდიას ხელისუფლების, შევარდნაძის, სააკაშვილის მთავრობების და „ქართული ოცნების“ მმართველობის პირობებში სხვადასხვა სიმწვავისა და აქტუალობის ხარისხით, პოლიტიკური და ეკონომიკური დისკურსის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდა. თუმცა მიუხედავად განსხვავებული პოლიტიკური მრწამსისა და იდეოლოგიის მქონე პოლიტიკური ძალების ხელისუფლებაში ყოფნისა, ერთი რამ ცალსახად შეიძლება ითქვას - ყველა ხელისუფლების პოლიტიკური დღის წესრიგში (გარდა ზ. გამსახურდიას ხელისუფლების, რომლის მმართველობა 2 წელიც კი არ გაგრძელებულა) ადრე თუ გვიან, მაინც ჩნდება ხუდონის მშენებლობის საკითხი და მას ქვეყნის ეკონომიკური და სტრატეგიული განვითარების კუთხით უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება.

ხუდონჰესის მშენებლობაზე ხელისუფლების მიერ აქცენტების გაკეთება პერიოდულ ხასიათს ატარებს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, დამოუკიდებლობა მოპოვებული ქვეყნა უამრავი

სოციალურ-პოლიტიკური თუ ეკონომიკური პრობლემის წინაშე დადგა. ამას თან ერთვოდა სამოქალაქო ომი და ფაქტობრივად მოშლილი სახელმწიფო ინსტიტუტები. 1990-იან წლებში არსებული მძიმე ეკონომიკური სიტუაციის ერთ-ერთი თვალსაჩინო გამოვლინება ქვეყანაში არსებული უმძიმესი ენერგეტიკული კრიზისიც იყო. ელექტროენერგიით მომარაგების სფეროში არსებულმა პრობლემებმა (წლების მანძილზე ქვეყანა ენერგო კრიზისის ფონზე ელმომარაგების უმწვავეს დეფიციტს განიცდიდა რაც ელექტროენერგიის მუდმივად “მოულოდნელ” გამორთვას, ელექტროხაზების დაზიანებასა და მოსახლეობის ელმომარაგების კუთხით პერმანენტული გრაფიკების არსებობაში აისახებოდა) არაერთხელ წამოსწია წინ ჰესებისა და კონკრეტულად ხუდონის მშენებლობის თემაც. თუმცა სუსტი სახელმწიფო ინსტიტუტების, ეკონომიკური კრიზისისა და ინვესტორების არ არსებობის ფონზე ძნელი იყო ხუდონის იდეის რეალიზაცია. საქართველოს ხელისუფლების იმ პერიოდის წარმომადგენლები, კერძოდ კი, საქართველოს პრეზიდენტი ე. შევარდნაძე თავის გამოსვლებში არაერთხელ აღნიშნავდა რომ ხუდონჰესის მშენებლობის შეჩერება ძალიან დიდი შეცდომა იყო. მოცემულ თემატიკაზე მსჯელობა 1995 წლიდან უფრო აქტიურად განახლდა. ამ პერიოდისთვის ქვეყანაში შექმნილმა პოლიტიკურმა ფონმა და სიტუაციის მეტ-ნაკლებმა სტაბილიზაციამ - სამოქალაქო ომი დასრულებულია, აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში მიმდინარე სამხედრო დაპირისპირება და რუსეთთან შექმნილი დამაბული სიტუაციაც მეტ - ნაკლებად მწვავე ფაზა გამოვლილია - მოცემული საკითხისთვის „დროის გამოთავისუფლების“ მეტი საშუალება გააჩინა. დადგა ხუდონის, როგორც ენერგო კრიზისიდან გამოსვლის შესაძლო ვარიანტის წინ წამოწევის საკითხი. ამ საკითხით დაინტერესებას გამოხატავს რუსეთის მხარეც. 1994 წ. “საქართველოში ეკონომიკური თანამშრომლობისა და ინვესტიციების შესახებ” ჩატარებულ კონფერენციაზე რუსეთის მეწარმეთა კავშირის თანათავმჯდომარემ, არკადი ვოლსკიმ ხუდონის მშენებლობის აღდგენის საკითხი დააყენა. რუსეთი საქართველოს სთავაზობდა ერთობლივი სააქციო საზოგადოების შექმნას რომლის აქციებსაც ორივე ქვეყნა შუაზე გა-

იყოფდა. თუმცა კონფერენციაზევე გამოიკვეთა რომ ამისთვის საჭირო ფინანსები თავად რუსეთს არ გააჩნდა.

„ხუდონი აშენებული რომ იყოს, ჩვენ პრობლემები აღარ გვექნებოდა“ - აღნიშნავდა 1997 წელს იმდროინდელი სათბობენერგეტიკის მინისტრი დ. ზუბიტაშვილი. ერთადერთ პრობლემად ხელისუფლება განიხილავს ფინანსურ პრობლემას - 600-700 მილიონი დოლარის ინვესტიციის მოზიდვას, რაც საჭიროა ჰესის დასასრულებლად (კალანდაძე, 1997, გვ. 2).

საბოლოოდ კი, ხუდონჰესის მშენებლობის თემატიკა ყველაზე აქტუალურად და რაც მთავარია რეალურად სააკაშვილის ხელისუფლების პერიოდში იქცა. 2011 წლის 21 აპრილის მთავრობის სხდომაზე სადაც გარკვეული შესწავლითი სამუშაოების ჩატარების შემდეგ, პრაქტიკულად გამოცხადდა ხუდონჰესის მშენებლობის დაწყება საქართველოს პრემიერ-მინისტრმა ნიკა გილაურმა აღნიშნა, რომ კვლევა სასურველი შედეგით დასრულდა:

”შესწავლამ დაადასტურა, რომ ხუდონის მშენებლობა არის მომგებიანი, მიუხედავად იმისა რომ საკმაოდ დიდი ინვესტიციები იქნება განხორციელებული და საკმაოდ რთული იქნება მისი მშენებლობა. მიუხედავად ამისა ტექნიკურადაც შესაძლებელია მისი მშენებლობის განხორციელება და ეკონომიკურადაც მისაღებია დღევანდელი ბაზრის კონიუნქტურის გათვალისწინებით” (კუნჭულია, 2011).

ხუდონის თემატიკა საინტერესოა იმითაც რომ მასთან მიმართებით კარგად ჩანს თუ როგორ იცვლება პოლიტიკოსთა ნარატივი ხელისუფლებაში მოსვლამდე და ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ. ამ მიმართულებით ორი ასპექტის გამოყოფაა შესაძლებელი. 1. როდესაც ხუდონჰესის (ისევე როგორც სხვა დიდი ჰესების) მშენებლობის აქტიური მოწინააღმდეგეები ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ გარკვეულწილად იცვლიან ან არბილებენ ხედვებს და 2. როდესაც პოლიტიკოსები ხმების მოსაზიდად წინასაარჩევნო პერიოდში აქტიურად იყენებენ ხუდონჰესის საწინააღმდეგოდ მიმართულ საზოგადოებრივ მუხტს, თუმცა შემდგომში საარჩევნო პროგრამისა და დაპირებების მიუხედავად, ხელისუფლებაში მოსვლის

შემდეგ თავად ხდებიან ხუდონის იდეის მთავარი მხარდამჭერები და განმახორციელებლები (აქვე უნდა შევნიშნოთ რომ მიუხედავად ხუდონის თემის მუდმივი აქტუალურობისა, დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში კონკრეტულად ხუდონჰესის საკითხი (აშენება ან არაშენება) რომელიმე პოლიტიკური ძალის წინასაარჩევნო პროგრამაში არცერთხელ პირდაპირი სახით არ მოხვედრილა).

პირველი შემთხვევის ერთ-ერთი კარგი მაგალითია „მწვანეთა პარტია“, რომელიც ხუდონჰესის მშენებლობის საწინააღმდეგოდ დაწყებული საპროტესტო აქციების ერთ-ერთი მთავარი ორგანიზატორი იყო 1980-იან წლებში. 1992 წლის არჩევნების შედეგად საკანონმდებლო ორგანოში შესვლისა და ხელისუფლებაში მყოფ პოლიტიკურ გაერთიანება “მოქალაქეთა კავშირთან” მჭიდრო ურთიერთობების ფონზე, „მწვანეთა პარტიის“ პოლიტიკური ნარატივი ხუდონის თემატიკასთან მიმართებით სიმწვავეს კარგავს და გარკვეულწილად ჯდება სახელისუფლებო კონიუქტურაში. “ჩვენი პოზიცია არ შეცვლილა, მაგრამ განიცადა გარკვეული ტრანსფორმაცია. ჩვენი ხედვა ენერგეტიკის განვითარების შესახებ გახდა გლობალური. აქედან გამომდინარე ხუდონჰესი არ შეიძლება დამოუკიდებლად იყოს განხილული” - აცხადებდა „მწვანეთა პარტიის“ სპიკერი გია გაჩეჩილაძე. კაშხლის დადაბლებისა და მისი უსაფრთხოების გაზრდის შემთხვევაში „მწვანეები“ პრაქტიკულად აღარ გამოდიან ხუდონის მშენებლობის წინააღმდეგ და სახელმწიფო ინტერესების წინ წამოწევაზე აპელირებენ (კალანდაძე, 1996, p. 22).

მეორე შემთხვევის თვალსაჩინო მაგალითად კი “ქართული ოცნების” ხელისუფლებაში მოსვლამდე და მოსვლის შემდგომი ნარატივები გამოდგება. დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკურ რეალობაში ფაქტობრივად ეს არის ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც ხუდონის თემატიკა წინასაარჩევნო დისკურსში მოხვდა (ოლონდ, ამჟერადაც არა პარტიულ საპროგრამო დონეზე). დღეს ხელისუფლებაში მყოფი “ქართული ოცნება”, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნებში, ოპოზიციური პარტიის რანგში მყოფი, წინასაარჩევნო პროგრამაში მიზნად ისახავდა “სეისმურობის მაღალი მაჩვენებლის გათვალისწინებით დიდი ჰესებისა და ატომური ელექტრო-

სადგურების მშენებლობის აკრძალვას. ენერჯის ალტერნატიული და განახლებადი წყაროების გამოყენების ხელშეწყობას... მიკრო და მცირე ჰესების მშენებლობის, აგრეთვე, არსებული ჰიდროელექტროსადგურების რეაბილიტაციის ხელშეწყობას” (პოლიტიკური კოალიცია: ივანიშვილი-ქართული ოცნება, 2012, გვ. 55). ამასთანავე პირად შეხვედრებში “ოცნების” წარმომადგენლები სვანეთის მოსახლეობას ცალსახად ჰპირდებოდნენ, რომ ხუდონჰესი არ აშენდებოდა (2012 წლის არჩევნებში, იმ პერიოდში ოპოზიციური ძალის „ქართული ოცნებისთვის“ მოცემულ რეგიონში უპირობო მხარდაჭერის მთავარ განმაპირობებელ ფაქტორად პრაქტიკულად სწორედ სვანეთის მოსახლეობისთვის არაფორმალური შეხვედრების პერიოდში ხუდონჰესის არაშენების დაპირება იქცა) პოლიტიკური დისკურსი ხუდონთან მიმართებით ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ მკვეთრად იცვლება. არჩევნებში გამარჯვებიდან ძალიან მალევე, პრემიერ მინისტრი ბ. ივანიშვილი, ისევე, როგორც ხელისუფლების სხვა წარმომადგენლები, ჰესების და უპირველეს ყოვლისა დიდი ჰესების მშენებლობას საქართველოს ენერგეტიკული განვითარებისა და უსაფრთხოების კუთხით უკვე უმნიშვნელოვანეს როლს ანიჭებენ და ხუდონის აშენება - არაშენების თემა კვლავ სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის და მომავალი ეკონომიკური აღორძინების ჭრილში განიხილება. „არ შეიძლება ჩვენი ქვეყნის სტრატეგიულ განვითარებას ხელი შევუშალოთ. არ დაუჯეროთ ოპონენტებს (აქ იგულისხმება, რომ „ჩვენმა საყვარელმა სვანებმა“ არ უნდა დაუჯერონ), რომლებსაც მხოლოდ ხმაური შეუძლიათ... გაითვალისწინეთ რომ ხუდონჰესი ასაშენებელია, ისევე როგორც სხვა ბევრი ჰესი“ - აღნიშნავდა ბიძინა ივანიშვილი არჩევნების გამარჯვებიდან მოკლე პერიოდში (სარედაქციო წერილი, 2013, გვ. 3).

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ზემო სვანეთის მაჟორიტარი დეპუტატის (ზემო სვანეთს საკანონმდებლო ორგანოში ერთადერთი წარმომადგენელი ჰყავს) ზურაბ ჯაფარიძის პოზიცია, რომელიც ცენტრალური ხელისუფლების სხვა წარმომადგენლებისგან განსხვავებით, ხუდონის საკითხზე მსჯელობისას გაცილებით ფრთხილია და შეფასებისა და პროგნოზირებისას ცდილობს მეტ-ნაკლებად ნეიტ-

რალური პოზიცია დაიჭიროს: „ვერ გეტყვით აშენდება თუ არა ჰესი იმ შემთხვევაში თუ მოსახლეობასთან შეთანხმებას ვერ მივაღწიეთ. კი ბატონო უმრავლესობის დეპუტატი კი ვარ, მაგრამ ჯერ მესტიის მაჟორიტარი ვარ და შემდეგ უმრავლესობის წევრი“ (ნაცვლიშვილი, 2014, გვ. 4). მსგავსი პოზიცია საქართველოს პოლიტიკური დისკურსიდან გამომდინარე, მით უმეტეს ხუდონჰესთან მიმართებით ცალსახად მნიშვნელოვანია. ფაქტობრივად ეს არის ერთ-ერთი იმ იშვიათ შემთხვევათაგანი როდესაც ხელისუფლებაში მყოფი პოლიტიკური ძალის წარმომადგენელი მაჟორიტარი დეპუტატი უპირველეს ადგილზე მისი საარჩევნო რეგიონის და ამომრჩევლების ინტერესებს აყენებს და პრაქტიკულად მიუხედავად მისი პარტიის მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური პოზიციისა, სვანეთის მოსახლეობის ვერდარწმუნების შემთხვევაში არ ემხრობა ჰესის აშენებას.

თუმცა უკანასკნელ პერიოდში ჰესის მშენებლობასთან მიმართებით, გარკვეულწილად ხელისუფლებაც არბილებს ნარატივს. მთავრობის წარმომადგენლებმა აქტიურად დაიწყეს საუბარი ჰესის აშენების პროცესში სახელმწიფოს წილობრივ მონაწილეობაზე; “მიმდინარეობს მოლაპარაკებები ინვესტორ კომპანიასთან, თუ როგორ არის შესაძლებელი წილობრივი მონაწილეობა სახელმწიფოს მხრიდან. უახლოეს მომავალში ჩვენ დავასრულებთ მოლაპარაკებებს და შესაბამისად ყველაფერი ცნობილი გახდება. აღნიშნული პოზიცია ჰესის მშენებლობის ოპონენტთა ნაწილის მოსაზრებით, შესაძლებელია არსებული სიტუაციიდან ერთ-ერთ სავარაუდო გამოსავლად იქცეს (წიკლაური, 2014).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ითქვას რომ გრემოსდაცვითი თემატიკა დიდი ჰესების კუთხით ზოგადად, მეტნაკლებად აქტიური ხდება 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების წინ ხოლო თავად ხუდონჰესის შემთხვევა არასდროს არცერთ პარტიის წინასაარჩევნო პროგრამაში არ მოხვედრილა და, როგორც წესი პოლიტიკური ძალების ხელისუფლებაში ყოფნა/არყოფნა განსაზღვრავს ხუდონჰესის მშენებლობისადმი მათ მომხრე/მოწინააღმდეგეობას.

მშენებლობის მომხრეები და მოწინააღმდეგეები: ეკონომიკური სარგებელი VS ეკოლოგიური ზიანი

ხუდონჰესის შესასწავლი საკითხი უახლესი საქართველოს ისტორიაში ერთ-ერთ იმ მცირერიცხოვან პრობლემათა სპექტრს მიეკუთვნება რომლის შესახებაც განსხვავებული პოზიციები და არგუმენტები პროექტის გაჩენის დღიდან დღემდე, თითქმის სამი ათეული წლის მანძილზე, პრაქტიკულად, კვლავ არ კარგავს აქტუალობას. მაგრამ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და თვალშისაცემია ხუდონის პროექტის ეკონომიკური სარგებლისა და ამის საპირისპიროდ, ეკოლოგიური (და არა მარტო) საფრთხეების შესახებ წარმოდგენილი დისკუსია. ეკონომისტებსა და ეკოლოგისტებს მოცემულ შემთხვევაში პრაქტიკულად სრულიად დაპირისპირებული პოზიციები უკავიათ. უფრო მეტიც, თავად ერთი კონკრეტული სფეროს წარმომადგენლებს შორისაც კი არაა ზოგჯერ აზრთა თანხვედრა. ეს განსაკუთრებით ეკონომიკური სარგებელის თემას ეხება.

არგუმენტები მოსალოდნელი ეკონომიკური სარგებელის შესახებ

ხუდონის მშენებლობის მომხრეები აქცენტს მოსალოდნელ ეკონომიკურ სარგებელზე შემდეგი არგუმენტების გათვალისწინებით აკეთებენ:

ა) ენგურჰესის შემდეგ ხუდონჰესი საქართველოში სიმძლავრით მეორე ელექტროსადგური იქნება და წლიურად 1,5 მლრდ. კვტ/სტ გამოიმუშავებს. შედეგად, მიღებული დამატებითი ელექტროენერჯია გაზრდის ქვეყნის ენერჯო უსაფრთხოებას და და გააუმჯობესებს ქვეყანაში ელექტროენერჯის ექსპორტ-იმპორტის ბალანსს (მესხია, 2013, გვ. 8).

ეკონომიკური სარგებლიანობის არგუმენტები უმთავრესი არგუმენტებია რითაც ხუდონჰესის მშენებლობის მომხრეები (განსაკუთრებით კი ეკონომისტები და ენერგეტიკოსები) ამყარებენ თავიანთ პოზიციებს (პაპაშვილი, 1990, გვ. 5). საინტერესოა ისიც რომ მოცემული არგუმენტები პროექტის მშენებლობის განხორციელების იდეის დღიდან არსებობს და დღემდე არ კარგავს აქტუალობას.

საქართველო ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში ვერ ახერხებდა საკუთარი თავის უზრუნველყოფას ელექტროენერგიით. საქართველო მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის ერთ-ერთ ბოლო ადგილზე იყო ერთ სულ მოსახლეზე ელექტროწარმოების მიხედვით. ეს მაჩვენებელი სსრკ-ში ერთ სულ მოსახლეზე საშ. 5000 კვტ/სთ იყო, ხოლო საქართველოში კი - 2900. არსებული დეფიციტის შევსება ხდებოდა მეზობელი რესპუბლიკებიდან. ელექტრო ენერჯის მომარაგების მხრივ არსებულმა სიტუაციამ განაპირობა ხუდონის მშენებლობის (ისევე როგორც მანამდე ენგურჰესის) იდეის გაჩენა და განხორციელება.

საბჭოეთის დაშლის შემდეგ შექმნილი ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური თუ სხვა კრიზისების ფონზე ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური თემა ელექტრო კრიზისია. ქვეყანა ფაქტობრივად ერთიანი ელმომარაგების საბჭოური სისტემიდან გამოსვლის შემდეგ, დიდწილად მხოლოდ საკუთარი ენერგორესურსების ამარა დარჩა რამაც ბუნებრივია ასახვა ჰპოვა ენერგო დეფიციტზე. მართალია წლების მანძილზე გატარებული სხვადასხვა ნაბიჯის შედეგად მოცემული პრობლემა პრაქტიკულად მოგვარებულია მაგრამ რეალურად საქართველო ელექტრომომარაგების მხრივ კვლავ დამოკიდებულია სხვა ქვეყნებისგან შესყიდულ ელექტროენერგიაზე.

ბ) ხუდონის მშენებლობის მომხრეთა შემდეგ არგუმენტს სამუშაო ადგილების შექმნა და ადგილობრივ ბიუჯეტში თანხების მოცულობის ზრდა წარმოადგენს. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების მიხედვით მშენებლობაში დასაქმებული მუშახელის 70% პროცენტი საქართველოს მოქალაქეები იქნებიან (თუმცა, უცნობია რამდენი ადამიანის დასაქმება იგულისხმება მოცემულ 70%-ში და რა პერიოდის მანძილზე).

გ) მესტიის რაიონი (რომლის ფარგლებშიც დაბა ხაიშში დაგეგმილია ჰესის მშენებლობა) ყოველწლიურად ქონების გადასახადის სახით მიიღებს 12, 3 მლნ ლარს (ეს დახლოებით, მესტიის 2016 წლის მთლიანი ბიუჯეტის ტოლია) რაც ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონის გასაუმჯობესებლად და სხვა მიმართულე-

ბებით სასარგებლო ნაბიჯების გადადგმისთვის საკმაო თანხებს წარმოადგენს.

მშენებლობის მომხრეთა ძირითადი კატეგორია ეკონომისტები და ენერგეტიკოსები არიან. ასევე, როგორც წესი, ხელისუფლებაში მყოფი პოლიტიკური ძალა - არ აქვს მნიშვნელობა, ხუდონის მშენებლობის რა პერიოდზე და ხელისუფლებაში მყოფ რომელ პოლიტიკურ ძალაზეა საუბარი - ფაქტია, მიუხედავად ხელისუფლებაში მოსვლამდე პოზიციებისა ნებისმიერი პოლიტიკური ძალა ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ ხუდონის მშენებლობის იდეის მხარდამჭერად იქცევა. ამისგან განსხვავებით, ჰუდონის მშენებლობის მოწინააღმდეგეთა სპექტრი და თავად საწინააღმდეგო არგუმენტთა დიაპაზონიც გაცილებით ფართოა და მოიცავს არა მარტო ეკოლოგიურ, არამედ სოციალურ, კულტურულ, ეთნო-ლინგვისტურ და ზოგჯერ, თავად საწინააღმდეგო ეკონომიკური ჭრილის არგუმენტებსაც კი. ამას თან ერთვის პრაქტიკულად ყველა ოპოზიციაში მყოფი ძალის არგუმენტებიც (ფართო საზოგადოებასა და სამოქალაქო სექტორზე ქვემოთ გვექნება დაწვრილებით საუბარი).

პროექტის განხორციელების მოწინააღმდეგეთა არგუმენტები რამდენიმე კუთხით შეიძლება დაჯგუფდეს:

ა) ეკოლოგისტთა არგუმენტები

- სოფელი ხაიში, სადაც დაგეგმილია ხუდონის მშენებლობა (ისევე როგორც მთელი სვანეთი) სეისმურად მაღლი აქტივობით გამოირჩევა (9 ბალიანი რისკების ზონა). მოცემული მოცულობის ჰიდროელექტროსდგურის აშენება გამოიწვევს ტექტონიკურ რყევებს და გააქტიურებს სეისმურ პროცესებს (მესხია, 2013, გვ. 8).

- მეწყერის შემთხვევაში (რისი საშიშროებაც, ასევე არსებობს რეგიონში) საფრთხე ემუქრება არა მარტო ხუდონს, რომელიც ორ მთას შორის უნდა აშენდეს, არამედ ენგურის სანაპიროსა და, შესაბამისად, მთელ დასავლეთ საქართველოს და თურქეთის ჩრდილოეთს ნაწილსაც.

ეკოლოგიური კუთხით საფრთხეების და ზოგადად პროექტის გამართულობის თემაზე დავა პროექტის განხორციელების დღიდან მოყოლებული, დაახლოებით 30 წელია გრძელდება. ჯერ კიდევ

მშენებლობის საწყის ეტაპზე 1980-იან წლებში ხუდონის მშენებლობის მოწინააღმდეგე ექსპერტთა უმთავრესი არგუმენტი პროექტის ეკოლოგიური, გეოლოგიური და ენერგეტიკული კუთხით სრული გაუმართაობა იყო. ხუდონის თავდაპირველი პროექტის მიზანშეწონილობა მხოლოდ ენერგეტიკული მოთხოვნებით იყო დადგენილი და სრულიად უარყოფდა გარემოს ინტერესებს. შესაბამისად არ ეფუძნებოდა ეკოლოგიური და ეკონომიკური თანაფარდობის პრინციპს. პროექტის მოცემულ ნაკვს „აღიარებს“ მაშინდელი ხელისუფლებაც და მასშტაბური გამოსვლების ფონზე 1985 წლის 25 მარტის განკარგულებით საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭო სპეციალურ კომისიას ქმნის რომელსაც სწორედ აღნიშნული მიმართულებით დაევალა რეკომენდაციების შემუშავება. 1989 წელს კი მინისტრთა საბჭოში გამართულ თათბირზე გადაწყდა პროექტის ეკოლოგიური და სხვა კუთხით გაუმართაობის გამო შეწყვეტილიყო მისი განხორციელება: „თათბირზე ერთსულოვნად გამოითქვა აზრი, რომ ხუდონის ჰიდროელექტროსადგურის შესახებ ყოველი გადაწყვეტილების ქვაკუთხედი უნდა გახდეს ადამიანის, რესპუბლიკისა და მშენებლობის რაიონში მცხოვრებ ადამიანთა, უწინარეს ყოვლისა მესტიის რაიონის მშრომელთა ინტერესები“ (სარედაქციო წერილი, 1989). 1990 წელს მინისტრთა საბჭოს დავალებით შექმნილმა კომისიამ პროექტში შესწორებები შეიტანა თუმცა სსრკ დაშლის შემდეგ მოცემული შესწორებები ისევე როგორც ხუდონის იდეა, ვეღარ ხორციელდება.

ეკოლოგიური გაუმართაობის პრობლემა 30 წლის შემდეგაც, ალბათ, ყველაზე აქტუალური თემაა ხუდონჰესის პროექტთან მიმართებით. „ჯერ მომხდარიყო შესწავლა და ამის შემდეგ ხელშეკრულების ან მემორანდუმის გაფორმება“ - აღნიშნავდა 2013 წელს გარემოს დაცვის მინისტრი ხათუნა გოგალაძე (ხარაზიშვილი 2013a, გვ.5).

გარემოს დაცვის სამინისტროს ინიციატივით ხუდონჰესის მშენებლობის რისკებისა და დადებითი მხარეების შესწავლის მიზნით მოწვეულ იქნა საერთაშორისო ექსპერტთა ჯგუფი ნიდერლანდების გარემოზე ზემოქმედების შეფასების კომისიის სახით. კომი-

სიამ არასაკმარისად ჩათვალა საბოლოო დასკვნის მისაღებად მიწოდებული ინფორმაცია და მინიმუმ ერთი წელი მოითხოვა საკითხის გარემოზე ზემოქმედების კუთხით საბოლოო დასკვნის დასადებად. საინტერესოა, რომ ამჯერადაც ისევე როგორც 30 წლის წინ, პროექტის ავტორებისადმი მთავარი ბრალდება გარემოზე ეკოლოგიური ზემოქმედების გაუთვალისწინებლობა ან ნაკლებად გათვალისწინებაა დასახელებული. როგორც ნიდერლანდების კომისიის ერთ-ერთი წევრი რულ შვოტვეხი აცხადებს, „საქართველომ, როგორც ქვეყანამ, არ იცის რას დაკარგავს ან რას მიიღებს კაშხლის მშენებლობის შედეგად. შესაბამისად ძნელია იმ არგუმენტების დანახვა, რომელიც ამ მომენტში კაშხლის აშენების საჭიროებას ხსნის“. ერთ-ერთ არგუმენტად მოჰყავთ არამდგრად სეისმოლოგიურ ზონაში მომზადებული პროექტის ექსპლოატაციის ვადა. ნიდერლანდელი ექსპერტების წინასასწარი ვარაუდით, ნაცვლად ექსპლოატაციის მოსალოდნელი 95 წლიანი ვადისა, პროექტის რეალური ვარგისიანობა მხოლოდ 25 წლამდეა. რაც დამატებით კითხვებს აჩენს პროექტის მშენებლობის რაციონალურობასთან მიმართებით (ხარაზიშვილი 2013a, გვ.5).

ბ) ეკონომიკური

- პროექტით გათვალისწინებულია „აშენება, ფლობა, ოპერირება“, ანუ ტრანს ელექტრიკა მოცემული პროექტის სრული მეპატრონეა. მას 300 მლნ. დოლარად შეფასებული დაკონსერვებული ქონება სიმბოლურ ფასად - 1 დოლარად გადაეცა.

- ამასთანავე ექსპორტზე გატანილი პროდუქცია საქართველოს კანონმდებლობით არ იბეგრება. შესაბამისად, იმ 9 თვის განმავლობაში როცა ტრანს ელექტრიკა ექსპორტზე გაიტანს ელექტროენერგიას საქართველოს ბიუჯეტი ვერ მიიღებს ვერაფერს. აქედან გამომდინარე ექსპერტთა ნაწილის მოსაზრებით ქვეყნისთვის მოცემული პროექტი ეკონომიკურადაც ნაკლებ მომგებიანია, განსხვავებით კერძო კომპანიისგან რომელიც 1,6 მლრდ. დოლარის მოგებას ნახავს (ხარაზიშვილი, 2013 b, გვ, 6).

- ექსპერტთა და პოლიტიკოსთა ნაწილი ხუდონის და, ზოგადად, გიგანტური ელექტროსადგურების მშენებლობის მოძველებუ-

ლობასა და თანამედროვე ტექნოლოგიური განვითარების ფონზე, სრულიად არამართებულად მიიჩნევს. მიუთითებენ ახალი ენერგორეჟიმის პერსპექტივებზე - განახლებადი ენერჯის წყაროებზე - ქარის, მზის, გეოთერმული ენერჯია, ზღვის მიქცევა- მოქცევის, ასევე, ნაგავისა და ნარჩენების გადამუშავების შედეგად მიღებული ენერჯია. „ხუდონჰესი, სხვა დიდ ჰიდროელექტროსადგურებთან ერთად, არის წინა საუკუნის, აწ უკვე ჩამორჩენილი ტექნოლოგიისა და ძველი ენერგორეჟიმის ნიმუში რომელიც ეკოლოგიური თვალსაზრისით კატასტროფაა. ასეთ ანაქრონიზმზე ორიენტირებულ სახელმწიფოს მომავალი არ აქვს განსაკუთრებით კი იმ კონტექსტში, როდესაც კაცობრიობას კარს მოადგა მესამე ინდუსტრიული რევოლუცია და მალე მიიღებს სრულიად ახალ ენერგორეჟიმს“ (მაისაშვილი და თაბაგარი 2014, გვ. 11) .

- ანალოგურად წინ წამოიწევეს მიწის საკითხის პრობლემაც. საქართველო მცირე სახელმწიფოა შესაბამისად, განსაკუთრებით დიდი „ფასი ედება“ მიწას- არაგანახლებად და სხვა კომპონენტით ჩაუნაცვლებელ კომპონენტს.

აქ საინტერესოა რომ დახლოებით ანალოგიურ მოსაზრებას ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის 80-იან წლებში ხუდონჰესის მშენებლობის ირგვლივ განვითარებული მოვლენების საწყის ეტაპზე მიუთითებს არაერთი ექსპერტი, მათ შორის ენერგეტიკის სფეროს ექსპერტებიც რომლებიც ხაზს უსვამენ ახალი ენერგორესურსების მოპოვების ტექნოლოგიებსა და მიწის, როგორც შეუცვლელი და ჩაუნაცვლებელი ბუნებრივი რესურსის მნიშვნელობას: „ამჟამინდელი არსებული ენერჯის წყაროები ახლო მომავალში შეიძლება შეიცვალოს(თუნდაც არატრადიციული ენერჯის წყაროები) მაგრამ მიწის შეცვლა ხომ შეუძლებელია! ამასთანავე განა საყურადღებო არაა თუნდაც ის ფაქტი, რომ კილოვატსაათის ღირებულება საერთო ენერგეტიკულ ბალანსში ყოველწლიურად მცირდება, მიწის ფასი კი იზრდება?“ (ლოდობერიძე, 1989, გვ. 3).

- პროექტის განხორციელებისთვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურის განვითარება - ახალი გზების გაყვანა და უკვე არსებულის

მოწესრიგება - მთლიანად სახელმწიფოს ვალდებულებაში შედის, რაც დამატებით, დიდ ფინანსურ ხარჯებთანაა დაკავშირებული.

- მართალია ზოგიერთი უარყოფითი ფაქტორი ერთი შეხედვით შეიძლება წმინდა ეკოლოგიურ ფაქტორად მოგვეჩვენოს, თუმცა, რეალურად, ეკოლოგიური ფაქტორები კაუზალურ კავშირშია ეკონომიკურ ფაქტორებთან. კონკრეტულად კი ერთ რეგიონში ორი დიდი წყალსაცავი (ხუდონი და უკვე აშენებული ენგური) უარყოფით გავლენას იქონიებს გარემოზე. განადგურდება ფლორა და ფაუნა. ასევე შეიცვლება ჰავა რაც გამოიწვევს თოვლის სტრუქტურის შეცვლას. სველი თოვლის გაჩენის პირობებში სვანეთი, როგორც ზამთრის სათხილამურო ზონა დაკარგავს ფუნქციას. შესაბამისად სვანეთის, როგორც უნიკალური ფლორისა და ფაუნის, ჰავისა და გეოგრაფიული მდებარეობის მქონე რეგიონის სტატუსი სუსტება. რეგიონი რომელიც ძირითადად საკურორტო-ტრუისტულ ზონადაა ცნობილი, ცალსახად უდიდესი ტურისტული პოტენციალის მქონეა როგორც ზაფხულის, ასევე ზამთრის სეზონზე. ხუდონის აშენების შემთხვევაში კი ჩნდება იმის საშიშროება რომ გამოწვეული ეკოლოგიური ცვლილებები ზეგავლენას იქონიებს სვანეთის ტურისტულ იმიჯზე და შესაბამისად ეკონომიკურად გრძელვადიან პერსპექტივაში ნაკლებად მომგებიანი გახდება ადგილობრივი მოსახლეობის (რომლის ერთ-ერთი ძირითადი საარსებო წყარო ტურიზმიდან შემოსული შემოსავალია) რეგიონისა და ზოგადად, ქვეყნის ეკონომიკისთვისაც.

სოციალურ- კულტურული

- ჰესის აშენების შემთხვევაში იტბორება ისტორიული ძეგლები მათ შორის შუა საუკუნეების ხაიშის ციხე და პირველი საუკუნით დათარიღებული ჯერ შეუსწავლელი ისტორიული ძეგლი, ასევე ეკლესიები, რომელიც კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილია.

- ხუდონის მშენებლობის შემთხვევაში დაიტბორება 528 ჰექტარი მიწა, გადასახლებას დაექვემდებარება დაახლოებით 528 ოჯ-

ახი (2000 მდე ადამიანი²). მოცემულ ფაქტორს კიდევ ერთ, ეთნო-ლინგვისტურ პრობლემაზე გავყავართ: ისედაც არცთუ მრავალრიცხოვანი სვანური თემი რომლის მოსახლეობის საკმაო ნაწილი გადასახლების არეალში მოექცევა თვითმყოფადობის შენარჩუნების პრობლემის წინაშე დგება. 50-კილომეტრიანი ზოლი გაუკაცრიელდება, შესაბამისად არსებობს იმის ალბათობაც რომ სვანურ ენას როგორც უძველეს ქართველურ ენას მოსახლეობის არაკომპაქტურად განსახლების შემთხვევაში საფრთხე შეექმნას.

საზოგადოებრივი აქტივობა: განვითარების ეტაპები და დონეები

ა) არაინსტიტუციონალიზირებული დონე: საზოგადოება

ხუდონჰესის საკითხი მისი ინიცირების დღიდან მოყოლებული, მოქალაქეთა ჩართულობით გამოირჩეოდა, რამაც გამოხატულება აქტიურ საპროტესტო აქციებში ჰპოვა. ხუდონჰესის მშენებლობის საკითხის დღის წესრიგის დაყენების გათვალისწინებით, შესაძლებელია მოქალაქეთა გააქტიურების რამდენიმე ფაზის გამოყოფა.

პირველი ფაზა უკავშირდებოდა 1980-იან წლებში საბჭოთა კავშირში მიმდინარე პოლიტიკური გარდაქმნების პროცესს. უშუალოდ სამშენებლო სამუშაოები 1980-იანი წლების წირველ ნახევარში დაიწყო მაგრამ დახურული პოლიტიკური სისტემის არსებობის პირობებში მოქალაქეებს არ ჰქონდათ საკუთარი პოზიციის დაფიქსირების საშუალება. ამიტომაც პროტესტის პირველი ტალღა 1989 წ. იწყება. საწყის ეტაპზე პროტესტი ძირითადად, სვანეთის მკვიდრი მოსახლეობის მონაწილეობით შემოიფარგლებოდა. 1989 წლის მაისიდან მესტიაში იწყება მოსახლეობის პროტესტი რაც გამოიხატება ხალხმრავალ მიტინგებს, მჯდომარე აქციებსა და შიმშილობაში,

---

² აღნიშნულ მოსაზრებას არ ეთანხმებიან „ტრანს ელექტრიკას“ წარმომადგენლები, რომელთა განცხადებითაც მოსახლეობის მოცემული რაოდენობა გაბერილია. რეალურად, მხოლოდ-700 მდე ადამიანი იქნება გადასახლებელი

რომლის მთავარი მოთხოვნა იყო ჰუდონის მსენებლობის შეწყვეტა (სარედაქციო წერილი. 1989, გვ. 3). მოგვიანებით, მშენებლობისადმი წინააღმდეგობაში ჩართულობა გაფართოვდა ქვეყნის სხვადასხვა „რაიონის მშრომელების, ინტელიგენციის წარმომადგენლების, მოსწავლე ახალგაზრდობის, მეზობელი რაიონებიდან - თბილისიდან, ქუთაისიდან, სოხუმიდან ჩამოსული წარმომადგენლების ხარჯზე... მომიტინგეები ითხოვენ - ხუდონის ლიკვიდაციას და მესტიის რაიონის ეროვნულ ტყე - პარკად გამოცხადებას (იქვე)“.

აშენების მოწინააღმდეგეები სოციალურ ასპექტთან ერთად, პროექტის სხვა კომპონენტებსაც აყენებდნენ ეჭვქვეშ. ხუდონჰესის გეოლოგიური, ტექნიკური და ეკოლოგიური კუთხით გაუმართაობის შესახებ გავრცელებული მოსაზრებები იმდენად ძლიერი იყო რომ თავად ჰუდონჰესის მშენებელი ორგანიზაციის - ჰიდრომშენებლის წარმომადგენლებმა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის ხელმძღვანელ ორგანოებს მისწერეს ღია წერილი, სადაც აცხადებდნენ, რომ: *“თუ მეცნიერულად დამტკიცდა, რომ ხუდონჰესის აშენება მავნებლობაა, და 160 მლნ. მანეთი წყალშია ჩაყრილი....., აუცილებელია დაისვას ყველა იმ პირის ადმინისტრაციული, მორალური და სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი, რომელთა ბრალია ამდენი თანხის განიავება, ჰიდრომშენებელთა მრავალათასიანი კოლექტივისთვის მორალური ტრავმის მიყენება”*. მშენებლები ასევე ხაზს უსვამდნენ იმ ფაქტს რომ კრიტიკის ადრესატი უნდა ყოფილიყვნენ არა თავად მშენებლები არამედ აღნიშნული ჰესის დამპროექტებლები (ჩაჩიბაია, 1989, გვ. 3).

ხუდონის მშენებლობის საწინააღმდეგოდ მიმართული პროტესტის მასშტაბები იმდენად გაფართოვდა და ზოგადად, ჰესების საწინააღმდეგო მოძრაობაში გადაიზარდა რომ მაგალითად ერთ-ერთი ჯგუფი აქტიურად მოითხოვდა უკვე აშენებული ენგურის ჰიდროელექტროსადგურის დაშლასაც.

საზოგადოების წინააღმდეგობის მოძრაობას მხარს უჭერდნენ მაშინდელი ეროვნული მოძრაობის, განსაკუთრებით კი მწვანეთა მოძრაობის ლიდერები. ძალიან მალე ჰუდონჰესის საკითხი ტრან-

სკავკასიურ მაგისტრალსა და დავით გარეჯის საკითხებთან ერთად დამოუკიდებლობის მოთხოვნაში გადაიზარდა.

ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობის შემდეგ ეტაპზე (1995-1998 წწ.), საზოგადოების ჩართულობა არ შეიმჩნევა რაც გამოწვეული იყო იმ ფაქტით, რომ ჰიდროელექტო სადგურის მშენებლობის გაგრძელება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით რეალური არ ჩანდა. ხელისუფლების წარმომადგენლები აქცენტს საზოგადოების აქტიურობის შენელებაზე აკეთებდნენ “ამჟამად ობიექტის მშენებლობის მოწინააღმდეგე ძალებს შორის აღარაა ერთიანობა” რაც მათი აზრით რესურსების მოძიების შემთხვევაში, ხუდონის აშენებას უფრო უმტკივნეულოდ განხორცილებადას ხდოდა (კალანდაძე, 1997, გვ. 2). ხუდონის მოწინააღმდეგეთა „ერთიანობის დარღვევა“ შესაძლებელია აიხსნას ქვეყნის ენერგეტიკის სფეროში არსებული მძიმე პრობლემებით.

ხუდონჰესის მშენებლობის განახლების ხელახალმა ინიცირებამ ბიძგი მისცა საპროტესტო ტალღის წარმოქმნას რაც წინა (1990-იანი წლები) ეტაპისგან განსხვავებით ხელისუფლების მხრიდან ქმედითი ნაბიჯების გადადგმით იყო გამოწვეული. შესაბამისად, მოქალაქეთა ჩართულობის გაანალიზებისას, შესაძლებელია გამოვყოთ საზოგადოების და ფორმალური სამოქალაქო ორგანიზაციების აქტივობა.

ხაიშის მოსახლეობის გამოკითხვათა გაანალიზებისას გამოიკვეთა, რომ ხუდონჰესი არ უკავშირდება მხოლოდ ერთ კონკრეტულ პრობლემას მაგალითად ეკოლოგიურ ან სოციალურ თემატიკას, არამედ თავს იჩენს პრობლემათა ფართო სპექტრი.

შესაბამისად, შესაძლებელია რამდენიმე უმნიშვნელოვანესი ასპექტის გამოკვეთა:

ა) თემის იდენტობის საკითხი. ადგილობრივი მოსახლეობისთვის ხუდონის აშენება უკავშირდება თემის დაშლის საფრთხეს. *”აშენდება გესი, ნახევარი სვანეთი აღარ იქნება... თემი იშლება, ყველას ერთად ხომ არ დაგვასახლებენ. თვალი თვალს რომ მოშორდება, გული გადასხვაფერდებაო. ჩვენ აქ ყველაფერს ვიზიარებთ და ერთად ვართ და ამით ვართ ძლიერები და როდესაც დავიქსაქსე-*

ბით ამის გულისტკივილიცა აქვთ ამათ”. რამდენადაც სვანური თემი საქართველოში ერთ-ერთი ყველაზე მეტად კონსერვატული და ადათ-წესების მიმდევარია, განსაკუთრებით პრობლემატურ სახეს იძენს წინაპართა საფლავების და ისტორიული ძეგლების საკითხი “აქ წყალქვეშ ექცევა სოფელი, სადაც დავიბადეთ, გავიზარდეთ, აქ ვისწავლეთ სამშობლოს სიყვარული, თუნდაც აგრეთვე ჩვენი ტაძარი მე-11–12 საუკუნის, საფლავები, ჩვენი სიწმინდეები, ერთადერთი კონტაქტი ჩვენს მიცვალებულებთან”.³ შესაბამისად ხუდონჰესის აშეენება არაშენების საკითხი უკავშირდება მომავალი თაობისათვის სვანური იდენტობის შენარჩუნებას „*მე იმისკენ ვიბრძვი, რომ ჩემმა შვილმა ფესვები არ დაკარგოს, ჩემმა შვილმა მამა-პაპის ფესვებზე იტრიალოს და საკუთარი სვანობა არ დაკარგოს მე ამას ვიბრძვი და საპირისპიროს გვეუბნება მთავრობა რომ აიყარენით ამ მიწა-წყლიდან და ჩათვალეთ აქედან აყრილი სვანები ერთ მიწა-წყალზე ხომ ვერ დაასახლებენ, ყველას გაფანტავენ და კუთხეც დაიკარგება, ადათიც დაიკარგება, წესიც დაიკარგება*“ (პირადი კომუნიკაცია, 8.08. 2015).

ბ) ეკოლოგიური საკითხი. თითქმის ყველა გამოკითხული ხაზს უსვამს მოსალოდნელ დამანგრეველ ეკოლოგიურ შედეგებს არა მხოლოდ მხარისთვის არამედ მთელი დასვლეთ საქართველოსთვის. ამსთანავე, მოსახლეობის გასახლება არ ნიშნავს ეკოლოგიური საფრთხის თავიდან აცილებას “. არა მგონია ამდენმა დაგროვილმა წყალმა რაიმე პრობლემა არ შექმნას...რა ბეტონიც არ უნდა ჩაასხან ის რომ ენგურს მიაწვება იმის იქით რა მოხდება კაცმა არ იცის” (პირადი კომუნიკაცია, 9.08. 2015).

გ) ეკონომიკური საკითხი. ჰუდონჰესის საკითხის განხილვისას, მნიშვნელოვანია კომპენსაციის გაცემის საკითხი რამდენადაც

---

³ ეკლესია მონასტრების დაცვის საკითხს აყენებს სამღვდელეობა, რამდენადაც ერთ-ერთი ეპარქიის (მარგვეთისა და უბისის) წარმომადგენლებმა მოითხოვეს სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დადებული კონკორდადის მე 7 მუხლის ამოქმედება, რომლის მოხდევითაც უნდა დაიცვას ეკლესია მონასტრები ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე.

პროექტი ითვალისწინებს მოსახლეობის გასახლებას. ხუდონის ამ-
ენების მოწინააღმდეგეთა შორის არსებობს განწყობა რომ კომპენსა-
ცია იქნება ძალიან მაღალი. მოსახლეობის ნაწილისათვის მოსა-
ლოდნელი კომპენსაციის სიდიდე გარკვეულწილად, საფრთხედ
აღიქმება, რადგანაც, შესაძლოა, ამ კომპენსაციამ შეარყიოს საზოგა-
დოების ერთიანობა. „ყველა ერთ აზრზეა. შეიძლება ვინმე ჩუმიად
ფიქრობს სადმე კუთხეში, იმაზე, რომ იქნებ დოლარები ვიშოვოთ ამ
კუთხის დანგრევის ხარჯზე, მაგრამ ასეთი ალბათ ერთი პროცენტი
თუ იქნება და მეტი არა. ერთ-ერთი მოსახლე რომელიც ღიად მხარს
უჭერს ხუდონის აშენებას ადასტურებს ამ განწყობას “ბევრს უნდა
მაგრამ ვერ ლაპარაკობს. მე მაგალითად მინდა. აშკარად ვამბობ რომ
მინდა. ამას არ უნდა, იმას არ უნდა. ერთმანეთის ხათრი გვაქვს თო-
რე მეტი კი არაფერი.” (გელოვანი, 2013, გვ. 8); სწორედ ამ საფრთხის
პრევენციის მიზნით გამოყენებულ იქნა „ხატზე დაფიცების“ უძვე-
ლესი სვანური რიტუალი⁴ „ვინც ფიცს გატეხავს იგი ცოცხალ-
მკვდარია. გვირჩევნია მოვკვდეთ ვიდრე ფიცი გატეხოთ“(იქვე).
მთავრობის მიერ გატარებული პოლიტიკის შეფასებისას ადგილობ-
რივი მოსახლეობის შეფასება ემთხვევა არასამთავრობო ორგანიზა-
ციის წარმომადგენლების ხედვას რომლის თანახმადაც ხორციელ-
დება ე.წ. ”წერტილოვანი დარტყმები” - ინდივიდუალური მუშაობა
ადგილობრივი მოსახლეობის ცალკეული წარმომადგენლების გად-
მობირების მიზნით.

დ.) უნდობლობა ხელისუფლების, როგორც ინსტიტუტის მი-
მართ. ინტერვიუებში გამოიკვეთა უნდობლობა ხელისუფლების და
ინვესტორის მიმართ. საინტერესოა რომ მოსახლეობა, ხშირ შემ-
თხვევაში, ხელისუფლების და ინვესტორის ინტერესებს ან ერთმა-
ნეთთან აიგივებს ან ერთ მხარეზე მყოფ ძალად წარმოადგენს:

---

⁴ ეს არის ტრადიციული წესი, რომელიც ითვალისწინებს წმინდა
გიორგის ხატის წინაშე ფიცის დადებას და პასუხისმგებლობის
გაცნობიერებულად აღებას. ის დღემდე გამოიყენება როგორც
არაფორმალური სამართლის ერთ-ერთი ნორმა და სვანური ტრადიცია
არ ცნობს მის დარღვევას

“მთავრობა ინვესტორის მხარეს იჭერს, კომპანიის მხარეს, წინა წელს ჩატარდა აქ საპროტესტო აქციები, შემოიყვანეს დაახლოებით ასამდე პოლიციელი ხალხის დაშინებისთვის. ალბათ იცოდნენ წინასწარ რომ აქცია უნდა ჩატარებულიყო”... “მთავრობა ჩართული არის როგორც ჩანს (ხუდონის აშენება) მთავრობის ინტერესია”(პირადი კომუნიკაცია, 8.08. 2015).

მოსახლეობა უნდობლად არის განწყობილი არა კონკრეტულად ამ ეტაპზე მოქმედი ხელისუფლების მიმართ, არამედ ისინი საუბრობენ ზოგადად ხელისუფლების, როგორც ინსტიტუტის მიმართ არსებულ გაუცხოებაზე. ხაზს უსვამენ რომ ყოფილი არასამთავრობის (კონკრეტულად კი ეკოლოგიური თემატიკით დაინტერესებული ძალები) ყოფნა მოქმედ მთავრობაში სურათს არ ცვლის. *“არასამთავრობოები რომ მოვიდნენ ქვეყნის სათავეში ისინი იგივეს გააგრძელებენ და ესენი ოპოზიციაში რო იქნებიან, ისინი კიდევ გააპროტესტებენ ამას, ყოველთვის ასე ხდება. რადგანაირად უკვე აზრი არა აქვს არც ლაპარაკს, არც იმას, არც ამას”(პირადი კომუნიკაცია, 10.08. 2015).*

ასევე ხაზს უსვამენ, რომ 2012 წლის არჩევნებში მოქმედი ხელისუფლების მხარდაჭერის უმთავრესი წინაპირობა ჰუდონჰესის არაშენების დაპირება იყო. *“გესზე წაიტრაბახა ივანიშვილმა (პრემიერ მინისტრმა), რომ სვანეთში ჩავალო და პირადად დაველაპარაკებო. არ ჩამოვიდა. ახლა ამან თქვა, მეორე პრემიერ მინისტრმა (იგულისხმება ირაკლი ღარიბაშვილი, პრემიერ მინისტრი ბიძინა ივანიშვილის შემდეგ) ჩავალ სვანეთში დაველაპარაკებო, არც ეს არ ჩამოვიდა. ამასხარავებენ ხალხს თუ რა ხდება?”; თუმცა ამავე დროს აღნიშნავენ რომ კომუნიკაციის ნაკლებობის მიუხედავად, წინა ხელისუფლებისგან განსხვავებით, დღევანდელი სახელისუფლებო დისკურსი დიალოგზეა ორიენტირებული და არა საკითხის ერთპიროვნულად გადაწყვეტაზე. *“აქ რო დღეს სააკაშვილი ყოფილიყო დღეს უკვე აშენებული იქნებოდა ის გესი. ეხლა ეს ლმობიერი მთავრობა ნახეს ხალხმა და სულ მიტინგები, მიტინგები უნდათ.ა ხალხს არაფერს არ ეუბნება ახალი მთავრობა და სააკაშვილის დროს გაეგენდათ აბა ეს, რა იქნებოდა”.* მსგავს ხედვას კიდევ უფრო ამყარებს*

მესტიის მაჟორიტარი დეპუტატი, რომელიც აღნიშნავს, „ჩვენი ხელისუფლება წინა ხელისუფლებისაგან იცით რითი განსხვავდება? ჩვენი წინამორბედები შევიდოდნენ სოფელში სპეცრაზმთან ერთად და მოსახლეობას გამოყრიდნენ. მათგან განსხვავებით, ჩვენ ხალხთან მოლაპარაკებას ვმართავთ.“ (ნაცვლიშვილი. 2014, გვ. 1,4).

კომუნიკაციის ნაკლებობა ხალხს, ხელისუფლებას და ინვესტორს შორის, საბოლოო ჯამში იწვევს საინფორმაციო ვაკუუმს და ერთგვარი გაურკვევლობის შიშს *“უნდა დამარჩმუნო, უნდა დამაჯერო იმაში, რომ მე იმაზე უარესად არ ვიქნები (იქ სადაც გადამასახლებენ), ვიდრე დღეს აქ ვარ”* (პირადი კომუნიკაცია, 10.08. 2015). კომუნიკაციის ნაკლებობაზე ასევე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ ადგილობრივმა მოსახლებამ არ იცის თუ რა მოცულობის კომპენსაცია შეიძლება გაიცეს და ასევე როგორი იქნება მისი დაანგარიშების და გაცემის კრიტერიუმები. ადგილობრივი მოხალეობის ნაწილში არსებობს გარკვეული უიმედობა, რომ მათი პროტესტი შედეგს გამოიღებს. *“მე ეხლა გინდა მომხრე ვიყო გინდა წინააღმდეგი, არავინ არ მეკითება მაგ საქმეს. თუ მოუწდება ამ მთავრობას ამუშება, წინააღმდეგი ვინც არიან, იმათაც (ადგილობრივ მოსახლეობას) არ შეეკითხებიან”*.

ბ) ინსტიტუციონალიზებული დონე - არასამთავრობო სექტორი

ენერგეტიკის მინისტრი ვ. კალაძე 2013 წელს აცხადებდა: „გვაქვს ექვი, რომ გარედან გარკვეული ადამიანების ჯგუფი მოსახლეობას მართავს“ (მგალობლიშვილი 2013, გვ. 6), ოღონდ ამ გარკვეულ ჯგუფებში მინისტრის დაკონკრეტებით, არ იგულისხმება ნაციონალური მოძრაობა - ყოფილი სახელისუფლებო, დღეისათვის კი მთავარი ოპოზიციური პარტია საქართველოში. სავარაუდოდ მოცემულ ჯგუფში უპირველეს ყოვლისა, სამოქალაქო საზოგადოება და კერძოდ მისი ამ ეტაპზე ყველაზე აქტიური ნაწილი - არასამთავრობო ორგანიზაციები მოიაზრება.

მართლაც, ხუდონჰესის საკითხის განხილვისას წინააღმდეგობის მნიშვნელოვანი ტალღა საზოგადოებრივი ორგანიზაციებიდ-

ან მოდიოდა რომლებიც მშენებლობის ინიციატივის გაჟღერებიდან მოყოლებული აქტიურად ცდილობდნენ პროცესში ჩართვას.

ბოლო პერიოდის განსაკუთრებული თავისებურებაა ის რომ არასამთავრობო ორგანიზაციები არ იფარგლებიან მხოლოდ ხელი-სუფლების გაკონტროლების მცდელობით (ე.წ. ვოუტჩ დოგი) არამედ უფრო მეტად აქცენტს ლობირების კამპანიაზე აკეთებენ. ამ კამპანიის შემადგენელი უმნიშვნელოვანესი ნაწილი საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებაა. ეს არის ერთგვარი კოალიციის შეკვრის მცდელობა როცა არასამთავრობო ორგანიზაციები ადგილობრივ მოსახლეობასთან ერთად ცდილობენ წინ აღუდგნენ მშენებლობის პროცესს.

ხუდონჰესის მშენებლობის თემასთან მიმართებით არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩართულობის გაანალიზებისას რამდენიმე ფაქტორის გამოყოფაა შესაძლებელი:

1. თავად არასამთავრობო სექტორი რამდენიმე ნაწილად იყოფა: პირველი, ვინც აქტიურად ეწინააღმდეგება ჰუდონჰესის ამ სახით მშენებლობას და აქტიურად ეწევიან საპროტესტო აქტივობებს ადგილობრივ მოსახლეობასთან ერთად (მაგ. მწვანე ალტერნატივა, ახალგაზრდა მწვანეები, მწვანეთა მოძრაობა, მწვანე მუშტი და ა.შ. მეორე, არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც ხუდონის საკითხზე მუშაობენ ვიწრო, სპციფიური კუთხით, კერძოდ ადამიანის უფლებათა დაცვა, იურიდიული დახმარების გაწევა და ა.შ. მაგ. საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია; მესამე, ორგანიზაციები რომლებიც ეწევიან საკონსულტაციო საქმიანობას და მხარს უჭერენ პროექტის მშენებლობას;

2. პროცესში ჩართულმა არასამთავრობოებმა შეიმუშავეს სტრატეგია, რომელიც ითვალისწინებს საზოგადოებასთან რამდენიმე მიმართულებით აქტიურ მუშაობას:

· მოაგროვონ და სისტემატიზირებული სახით მიაწოდონ საზოგადოებას ინფორმაცია ხუდონჰესის პროექტის რეალიზაციისა და მასთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ და ხელი შეუწყონ ნეგატიური განწყობის შექმნას.

- საზოგადოების ინფორმირებულობის გაზრდა ენერჯის მოპოვების სხვადასხვა ალტერნატიული წყაროს შესახებ, რაითაც ხაზგასმა ხდება რომ ხუდონჰესი არ არის ერთადერთი გამოსავალი ენერჯეტიკული პორობლემების მოგვარების გზაზე⁵.

· მოსახლეობას აუხსნან ადრე განხორციელებული მასშტაბური პროექტების შედეგები და გავლენა საზოგადოებაზე (მაგალითად, კომპენსაციის საკითხი ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობის დროს, როგორ დახარჯა მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა მათზე გაცემული კომპენსაცია ისე რომ არც სახლი ან რაიმე სახის სხვა უძრავი ქონება არ შეუძენიათ, შესაბამისად დარჩნენ მუდმივი შემოსავლის წყაროს გარეშე)

3. სამოქალაქო ორგანიზაციები აქტიურად ცდილობენ სახელმწიფო სტრუქტურებთან თანამშრომლობას, რათა მიაღწიონ საკანონმდებლო ბაზის მოწესრიგებას (მაგ. გარემოზე ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტის გადახედვის პროცესში ჩართულობა (111 შენიშვნა), ორჰუსის კონვენციის იმპლემენტაციის პროცესში მონაწილეობა). თუმცა, როგორც წესი, ხელისუფლების მხრიდან ადგილი აქვს „ფორმალური მონაწილეობის“ პრინციპის დაცვას, როდესაც ის მხოლოდ ახალისებს „ჩართულობას ჩართულობისთვის“, „შეიკრიბებიან დასხდებიან“ - ხოლო რეალური შედეგი კი არ მიიღწევა. შესაბამისად, არასამთავრობო სექტორის ზეგავლენა გარემოსდაცვით პოლიტიკაზე შეზღუდული და ხშირ „შემთხვევაში ფორმალურია“.

4. მწვანეთა რეგიონალური ქსელის შექმნის მცდელობა როდესაც ხუდონჰესის საკითხისადმი ნეგატიური დამოკიდებულების გამო, გარკვეულწილად, ხელისუფლებისგან მარგინალიზებული ორგანიზაციები ცდილობენ მოკავშირეები რეგიონალურ პატარა ორგანიზაციებში ეძიონ.

---

⁵ მაგალითად, ხელისუფლებას შესთავაზეს ალტერნატიული პროექტი, რომელიც ითვალისწინებს დაბალთაღოვანი კაშხლის მშენებლობას, რომელიც ინვესტორის აზრით არამომგებიანია.

არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტიურობის გათვალისწინებით, შესაძლებელია გამოიყოს მათი მუშაობის ძირითადი შედეგები:

- პროცესის გადავადება, არასამთავრობო ორგანიზაციების პროტესტმა და მათმა აქტიურმა მუშაობამ როგორც ადგილობრივ დონეზე ასევე მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ხმაურთან საპროტესტო აქციებმა, მედიის მობილიზებამ დიდწილად განაპირობა ის ფაქტი, რომ როგორც ხელისუფლება ასევე ინვესტორი იძულებულნი გახდნენ ემუშავათ დოკუმენტაციის მოწესრიგებაზე;

- საზოგადოების ინფორმირება რამდენიმე მიმართულებით:

ა) ხუდონჰესი არ არის “პანაცეა”, ერთადერთი “საექსპორტო რესურსი”, პირიქით ის შესაძლოა ვერ გახდეს საექსპორტო რესურსი იმ შემთხვევაში თუ მიღებული ელექტროენერჯის ღირებულება გაძვირდება, ვინ იყიდის ძვირ დენს?

ბ) არსებობს ჰიდროელექტროსადგურის ალტერნატიული პროექტები;

გ) გათვალისწინებულ უნდა იქნეს კუმულაციური ეფექტი, კერძოდ რამდენიმე ჰესის (ენგური, ხუდონი) ერთ რეგიონში არსებობა რამდენად არის შესაძლებელია?

დ) სამოქალაქო სექტორის აქტიურობამ განაპირობა ის რომ პოლიტიკური პარტიები დაინტერესდნენ ეკოლოგიური საკითხებით. მაგალითად ქართული ოცნების წინასაარჩევნო პროგრამა “გარემოს დაცვაზე იყო ორიენტირებული” და ხაზს უსვამდა, რომ არ დაუშვებდნენ დიდი ჰესების მშენებლობას საქართველოში;

ე) ხელისუფლება და ინვესტორი ძირითადად, ერთი კუთხით ცდილობს ამ საკითხის წარმოჩენას. არასამთავრობო სექტორი კი ხაზს უსვამს, რომ ხუდონი უნდა განხილულ იქნას სამ: ეკოლოგიურ, სოციალურ და ეკონომიკურ ჭრილში; რადგანაც “საზოგადოება ვერ იცლის ეკოლოგიური საკითხებისთვის და უფრო ადარდებს ეკონომიკური და სოციალური საკითხები” (პირადი კომუნიკაცია, 10.08. 2015), მათი ერთმანეთისგან მოწყვეტა დაუშვებელია“.

ვ) ასევე, ხაზს უსვამენ რომ ჩატარებული კვლევები არ არის საკმარისი, კერძოდ არ არის დასკვნა, თუ რას შეცვლის ხუდონჰესი კავკასიონთან და კლიმატთან მიმართებაში.

შესაბამისად არასამთავრობო ორგანიზაციებმა ადვოკატირების კამპანიით შეძლეს ინფორმაციის აკუმულირება და საზოგადოებამდე მიტანა. შედეგად, მოახერხეს ნეგატიური საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება არა მხოლოდ ადგილობრივ მოსახლეობაში არამედ მთელი ქვეყნის მასშტაბით. რამაც დიდწილად, განაპირობა ხელისულების მიერ ხუდონჰესის პროექტის პრობლემატურობის აღიარება.

დასკვნა

სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული სოციალური მოძრაობების დეფინირებისას აქცენტი კეთდება არა მარტო კოლექტიური მოქმედებების ერთობლიობას, კომპლექსურობასა და დროში განგრძობითობაზე არამედ მასში ჩართული აქტორების (ძირითადად "უბრალო ხალხის") მობილიზებას, გამოფიხიზლებასა და ინფორმირებულობაზეც (Moyer, 1987). მოძრაობა „არა ხუდონჰესს“ საინტერესო შემთხვევას წარმოადგენს და შესაძლებელია ჩაითვალოს სოციალური მოძრაობის კარგ მაგალითად. ხუდონჰესის ირგვლივ წარმოებულ სოციალურ მოძრაობაში ორი ძირითადი ეტაპის გამოყოფა შესაძლებელი (ტერმინში "პირველი ეტაპი" ვგულისხმობთ 1980-იანი წლების მეორე ნახევარს სსრკ დაშლამდე, "მეორე ეტაპში" კი -1990-იანი წლებიდან დღემდე) რომელიც თავის მხრივ რამდენიმე საფეხურისგან შესდგება. თვითოეულ ეტაპს აქვს თავისი განმასხვავებელი და საერთო მახასიათებლები.

1. საზოგადოების სიჩუმის, სიმშვიდის პერიოდი. ხშირად, სოციალური მოძრაობების შესწავლისას საწყის საფეხურად მიჩნეულია ე/წ/ საზოგადოების სიჩუმის, სიმშვიდის პერიოდი. პირველ ეტაპზე, მიუხედავად იმისა, რომ ხუდონჰესის მშენებლობის მოსამზადებელი სამუშაოების შესახებ გადაწყვეტილება სსრკ შესაბამისმა ორგანოებმა ჯერ კიდევ 1979 წელს მიიღეს საზოგადოების აქტივობა ამ მიმართულებით მხოლოდ 1980-იანი წლების მეორე ნახევრიდან შეიმჩნევა. მოცემულ ეტაპზე საზოგადოების სიჩუმის განმპირობ-

ბებლია არადემოკრატიული პოლიტიკური რეჟიმი და ასევე, მოსახლეობის ნაკლები ინფორმირებულობა ჰესის მშენებლობისა და მისი შესაძლო უარყოფითი შედეგების შესახებ.

მეორე ეტაპი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მოიცავს 1990-იან წლების მეორე ნახევარს, როდესაც საქართველოს მაშინდელი ხელისუფლება, ცდილობს გააქტიუროს ჰესის მშენებლობის განახლების თემა. მოცემულ შემთხვევაში საზოგადოების სიჩუმეს განაპირობებს ხელისუფლების მხრიდან საკითხის რეალურად განხორციელებისთვის შესაბამისი ფინანსების ვერმომიება. შესაბამისად ხუდონის მშენებლობა განხორციელების რეალურ ეტაპზე არ გადასულა.

2. პრობლემის ესტერნალიზაცია. ”არა ხუდონჰესს“ მოძრაობის მეორე საფეხური 1980-იან წლებში უკავშირდება ინტერნალიზებული პრობლემის საზოგადოებრივი დღის წესრიგში ჩასმას. პირველ შემთხვევაში გლასნოსტმა და პერესტროიკამ ნაწილობრივ, ხალხზე მოახდინა ძალაუფლების დელეგირება. შესაბამისად საზოგადოების წარმომადგენლებს შესაძლებლობა მისცა, რომ ხუდონის პრობლემა ფართო საზოგადოებრივი დაინტერესების საგნად ექცია.

დაახლოებით მსგავსი სცენარით წარიმართა მოვლენები 2009 წლიდან, როდესაც ხუდონჰესის აშენების იდეა უკვე დამოუკიდებელი, დემოკრატიული საქართველოს პირობებში ხელახლა და რეალურად დადგა პოლიტიკური დღის წესრიგში.

ორივე შემთხვევაში, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები ცილობენ ადვოკატირების კამპანიის დაწყებას და მასების მობილიზებას, თუმცა მოქალაქეთა ჩართულობა ძირითადად, ადგილობრივი მოსახლეობის გააქტიურების ხარჯზე ხდება და ნაკლებად მოიცავს ფართო საზოგადოებას. ორივე შემთხვევისთვის დამახასიათებელია ხელისუფლების მხრიდან საკითხის პრობლემურობის უგულვებელყოფა/არაღიარება (Moyer, 1987,p.7).

შედეგად, ხელისუფლება ქმნის ე.წ. justification myths, რომლის მიხედვითაც, ხუდონჰესის აშენებით სახელმწიფო არათუ გადაჭრის ელექტროენერჯის მომარაგების კუთხით არსებულ პრობლემებს, არამედ დიდ ეკონომიკურ სარგებელსაც ნახავს.

3. ფართო საზოგადოებრივი მხარდაჭერა. მესამე ეტაპი გამოირჩევა წინააღმდეგობის მოძრაობისადმი ფართო საზოგადოებრივი მხარდაჭერით. მოცემულ შემთხვევაში საზოგადოებრივი ორგანიზაციები (1980-იან წლებში ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოძრაობა, რომელიც მოიცავდა არაფორმალურ გაერთიანებებს, ინტელიგენციისა და საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წარმომადგენელს; ხოლო დამოუკიდებელ საქართველოში - არასამთავროო ორგანიზაციები და სამოქალაქო აქტივისტები) როგორც „დაინტრესებული ჯგუფები“ ახერხებენ ფართო საზოგადოებრივი მხარდაჭერის მობილიზებას. პირველ შემთხვევაში „არა ხუდონჰესს“ ეროვნული მოძრაობის დღის წესრიგის ერთ-ერთი უმთავრესი თემა ხდება, მეორე შემთხვევაში კი - სოციალური და პოლიტიკური დისკურსის მნიშვნელოვანი ნაწილი და გარკვეულწილად საარჩევნო კამპანიის პერიპეტივებზეც ზემოქმედებს.

ორივე საფეხურზე კომუნიკაცია აღნიშნულ საკითხზე ხელისუფლებასა და საზოგადოებას და ხელისუფლებასა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს შორის სუსტია. უფრო ხშირად, განსაკუთრებით მეორე ეტაპზე 2009 წლის შემდეგ ხელისუფლება მიმართავს ე.წ. „წერტილოვან დარტყმებს“.

4 ხელისუფლების უკანდახევა. მოცემული საფეხურისთვის დამახასიათებელია პოლიტიკური ინსტიტუტების მიერ საკითხის პრობლემურობის აღიარება. საზოგადოების ფართომასშტაბიანი აქტიურობის ფონზე, ორივე ეტაპზე სახელმწიფო ინსტიტუტები იძულებული ხდებიან აღიარონ საკითხის პრობლემურობა. პირველ ეტაპზე სსრკ მინისტრთა საბჭო იღებს გადაწყვეტილებას - შექმნას ხუდონჰესის საკითხის შემსწავლელი კომისია და შესაბამისი დასკვნების საფუძველზე მიიღოს შემდგომი გადაწყვეტილება. სსრკ დაშლამ ლოგიკურად, სხვა არაერთი პროექტის მსგავსად, ხუდონის თემის „დახურვაც“ გამოიწვია.

მეორე შემთხვევაში, ხელისუფლება ასევე იძულებული ხდება საკითხის მეტი სანდოობის მიღწევის მიზნით, მოიწვიოს უცხოელი ექსპერტები. ხოლო წინასწარი საექსპერტო მონაცემების შედეგად, აკმაყოფილებს მოწვეული უცხოელი ექსპერტების მიერ

სრულყოფილი შესწავლისთვის მოთხოვნილ ერთწლიან ვადას და შესაბამისად აცხადებს მორატორიუმს მშენებლობის შეწყვეტის თაობაზე. ამასთანავე ხელისუფლების მხრიდან მნიშვნელოვან უკანდახევად შეიძლება ჩაითვალოს ინვესტორის საკითხის გადახედვისა და მშენებლობაში სახელმწიფოს წილობრივი მონაწილეობის თემის გააღწერებაც.

აღნიშნულ ეტაპზე უკანდახევა შესაძლებელია აიხსნას იმ ფაქტით, რომ ოცნების ხელისუფლება უფრო მეტად კონსტრუქციული ძალაა ვიდრე სააკაშვილის ხელისუფლება, ნაკლებად ეფუძნება ძალისმიერ პოლიტიკას და აღნიშნულ თემასთან მიმართებით ცდილობს კონსენსუსის მიღწევას რაც სავარაუდოდ კიდევ დიდი ხნის მანძილზე დატოვებს ხუდონის მშენებლობის საკითხს გადაუწყვეტელს.

ამგვარად, ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ რომ გარემოსდაცვითი სოციალური მოძრაობა „არა ხუდონჰესს“, რომელიც დაახლოებით სამი ათწლეულის მანძილზე გრძელდება და მთელი ამ ხნის მანძილზე მეტ-ნაკლები სიმწვავეით მუდმივად დგას პოლიტიკის დღის წესრიგში და მრავალფეროვანი აქტორების ფართო ჩართულობით გამოირჩევა - საქართველოს რეალობისთვის სოციალური მოძრაობის კუთხით უნიკალურ მოვლენას წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- გელოვანი მ. (2013,07. 18). ხაიშში ხუდონჰესის ინვეტორს ოფისი არ გაახსნევენ რეზონანსი. 237, გვ. 8.
- კალანდაძე გ. (1997,05.29). ხუდონჰესის მეპატრონის ვინაობა მალე გაირკვევა. რეზონანსი. 114, p. 2.
- კუჭკულია ლ. (2011, 04. 23). *ხუდონი - სადავო ობიექტი აშენდება . მოძიებულია* 2015,05.18. from <http://www.radiotavisupleba.ge/content/article/9502735.html>
- მაისაშვილი გ. თაბაგარი ზ. (2014, February 4). ხუდონჰესი მომავლის წინააღმდეგ რეზონანსი. 30, გვ. 11.

- მგალობლიშვილი მ.(2013, 05.28). ხაიშელებს ვიღაც მართავს, მაგრამ თითოეულის აზრს გავითვავისწინებთ რეზონანსი. 138. გვ. 6.
- მესხია გ. (2013, 10. 23). ხუდონჰესი - მესამე გოლი საკუთარ კარში რეზონანსი, 284, გვ. 8.
- ნაცვლიშვილი ი. (2014, 02. 3). ხელისუფლებამ უკან კი არ უნდა დაიხიოს, აზრზე უნდა მოვიდეს .რეზონანსი. 27, გვ 1,4.
- პაპაშვილი ა. (1990. 09. 12). გვჭირდება საკუთარი ელექტროენერგია? კომუნისტი, 210. გვ. 4,5.
- სარედაქციო წერილი (1989, 01.25). პრობლემა მოითხოვს კომპლექსურ შესწავლას. *კომუნისტი*, მოძიებულია 2015,05.20. HYPERLINK "<http://www.24hours.ge/news/story/40144-ivanishvils-hesebis-msheneblobis-mkhardacherashi-patriarqis-imeri-aqvs->" <http://www.24hours.ge/news/story/40144-ivanishvils-hesebis-msheneblobis-mkhardacherashi-patriarqis-imeri-aqvs->
- სარედაქციო წერილი (1989, 05. 23). რას ითხოვს სვანეთი? სოფლის ცხოვრება. 119. გვ. 4
- სარედაქციო წერილი (2013, 09. 17). ივანიშვილს ჰესების მშენებლობის მხარდაჭერაში პატრიარქის იმედი აქვს.24 საათი.173 (3366), გვ. 1,3.
- ჩაჩიბაია ვ. (1989,06, 15). პრობლემათა კასკადი ენგურის კასკადზე .კომუნისტი. 138. გვ.3.
- ჭითანავა ა. (2013, 04. 12). ხუდონჰესი მდინარე ენგურზე - კოჰაბიტაცია თუ კონფრონტაცია? *რეზონანსი*, 95. გვ. 1,7-8.
- ლოლბერიძე ნ. (1989,06. 14). ელექტროენერგიას მიწა და გარემო არ უნდა შეეწიროთ კომუნისტი. 137.გვ. 3.
- ხარაზიშვილი მ. (2013 ა,05. 21). რა ცვლილება შევიდა ხუდონჰესის ხელშეკრულებაში რეზონანსი. მოძიებულია 2015, 05. 20. HYPERLINK "http://resonancedaily.com/index.php?id_rub=3&id_artc=15648" http://resonancedaily.com/index.php?id_rub=3&id_artc=15648
- ხარაზიშვილი მ. (2013 ბ, 11. 5). ნახტომი ენერგეტიკაში ხუდონჰესის გარეშე. რეზონანსი. 297.გვ. 1,6.

- წიკლაური (2014, July 30). ხუდონჰესი სახელმწიფოს უბრუნდება?! რე-ზონანსი.მომიებულია 2015, 12. 18.
http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=3&id_artc=21237
- Caucasus Barometer*. (2010). Retrieved 2015, September 25.
<http://caucasusbarometer.org/en/v12014ge/codebook>
- Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social Movements, An Introduction*. MA: Blachwell Publishing.
- Jasper, J. (1997). *The Art of Moral Protest*. Chicago: University of Chicago Press
- Killian, L. (1964). Social movements. In R. Faris, & (ed), *Handbook of Modern Sociology*. Chicago: Rand McNally
- Friedman, D.& McAdam, D.(1992). Collective Identity and Activism: Networks, Choices, and the Life of a Social Movement. in *Frontiers in Social Movement Theory*, edited by Morris, A. D. & Mueller, C. M. New Haven: Yale University Press. pp. 273–97.
- Melucci, A. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge University Press
- Moyer, B. (1987). *The Movement Action Plan: A Strategic Framework Describing The Eight Stages of Successful Social Movements*. Retrieved 2015, May 18. From <http://www.historyisaweapon.com/defcon1/moyermap.html>
- Political Coalition Ivanishvili-Georgian Dream.(2012). *Political Coalition 'Bidzina Ivanishvili-Georgian Dream' Pre-election Programme*. Retrieved 2015, May 20, from <http://www.ivote.ge/images/doc/pdfs/ocnebis%20saarchevno%20programa.pdf>
- Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Touraine, A. (1971). *The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*. New York: Random House.

Salome Sundua

Tamar Karaia

‘No to Khudoni Hydropower Plant!’ – Social Movement in Georgia

Abstract

Social movement and social changes study is relatively new academic field in post Soviet Georgia. We chose “No to Khudoni Hydropower Plant!” – Social Movement case study for several reasons. On one hand, Khudoni PHH falls under the category of gigantic hydropower plants in Georgia and planned to be built in Svaneti, the region with special local natural and climate conditions; On another hand Khudoni HPP is one of the fewest continuous active and inclusive movements in Georgia that has been progressing throughout years (from 1979) with participation of various actors from public and political communities.

Within the research we rely on the theory of structural functionalism that attempts to explain that movements are formed not by actors, but are conditioned by social and political situation. As the result of the process of “Perestroika” and “Glasnost”, political, cultural, economic and social changes were underlaid to civic activism.

The research aims to determine:

1. Why the issue of Khudoni grew into a social movement;
2. What is the degree of participation of different actors; who determines directionality of the process and how these actors communicate?

Analyzing the issue it became evident that the arguments of the proponents of Khudoni HPP are about the prospective economic benefits of the project, while the arguments of the opponents of Khudoni construction is rather broad and entail not just environmental but social, cultural and ethno-linguistic arguments as well.